

MLewIM
Jean Monnet

Pravni fakultet, Univerzitet Crne Gore

SEMINARSKI RAD

Predmet: Pravo konkurencije
Master studije – Poslovno pravo

Tema:

Dejstvo prava konkurencije na trgovinu između država članica EU: komponenta unutrašnjeg tržišta

Mentor:

Prof. dr Dražen Cerović

Studentkinje:

Nikolina Tomović 13/20

Iva Rolović 15/20

Podgorica, maj 2021. godine

REZIME

Ovaj rad tretira pitanja uvodnih razmatranja prava konkurencije Evropske unije i trgovine koja se između država članica ostvaruje na unutrašnjem tržištu, sa akcentom na dejstvo koje pravo konkurencije može ostvariti na trgovinu između država članica. Nakon definisanja pojmova konkurencije i trgovine, prava konkurencije i unutrašnjeg tržišta, u radu je predstavljen evropski pravni okvir koji tretira oblast obezbjeđenja slobodne konkurencije na tržištu i zabranu ponašanja koja tome nijesu komplementarna. Rad pruža kratak osvrt na određene specifičnosti regulisanja konkurencije na unutrašnjem tržištu, što se bliže objašnjava tumačenjem prakse Evropskog suda pravde u konkretnim slučajevima. U svjetlu cjelokupnog razumijevanja faktora koji, na strani prava konkurencije i trgovine, mogu uticati na ostvarenje prekogranične privredne aktivnosti, na kraju rada se promišljaju odnosi sinergije i izazova koji paralelno postoje u interakciji prava konkurencije i prekogranične trgovine.

KLJUČNE RIJEČI

Pravo konkurencije; Slobodna konkurencija; Zaštita konkurencije; Evropska unija; Unutrašnje tržište EU; UFEU; Trgovina.

SADRŽAJ

UVOD.....	2
1. RAZUMIJEVANJE PRAVA KONKURENCIJE	3
2. USPOSTAVLJANJE I FUNKCIONISANJE UNUTRAŠNJEG, SLOBODNOG TRŽIŠTA.....	4
3. IZVORI PRAVA KONKURENCIJE U PRAVU EU	5
4. DEJSTVO PRAVA KONKURENCIJE NA TRGOVINU IZMEĐU DRŽAVA ČLANICA EU	7
4.1. IZUZECI IZ ČL. 101 UFEU.....	9
4.1.1. Obim primjene.....	10
4.1.2. Teret dokazivanja	11
4.1.3. Primjena člana 101 (3) UFEU	11
5. VEREENIGING VAN CEMENTHANDELAREN V COMMISSION	12
6. SINERGIJA I IZAZOVI – KONKURENCIJA I TRGOVINA	14
ZAKLJUČAK.....	15
LITERATURA.....	17

UVOD

Bavljenje temom prava konkurencije postupak je koji je zahtjevan sam po sebi, dok uz aspekt kompleksne ideje unutrašnjeg tržišta na području Evropske unije, posmatranje ove teme predstavlja poseban zadatak u načinu istraživanja i prezentovanja svih činilaca koji mogu odrediti međusobni odnos prava konkurencije i trgovine između država članica EU. Prirodan preduslov sveobuhvatnog razumijevanja ove interakcije ogleda se u poznavanju pojma konkurencije, ideje o slobodnoj konkurenciji, a zatim i pojma prava konkurencije, kao posebne oblasti koja ima zadatak da obezbijedi pravni okvir za uspostavljanje ideje slobodne konkurencije u praksi.

Pored toga, prekogranična trgovina između država članica, kao cirkularni lanac na kojem se gradi intenzitet privrednih i njima podložnih odnosa u kojima učestvuju države članice, budi posebnu pažnju svih učesnika unutrašnjeg tržišta koji nastoje da zaštite određene interese. Stoga, kroz ovaj proces naročito dolazi do izražaja i uloga države kao posebnog entiteta, koji teži da osigura povoljne uslove slobodne tržišne utakmice, ali gaji i poseban odnos prema privredivačima koji direktno doprinose nacionalnom privrednom sistemu.

U uslovima višeslojne borbe za zaštitu suprotstavljenih interesa, evropska regulativa se još jednom postavlja u ulogu vrhovnog autoriteta koji treba da pomiri više različitih pravnih, društvenih i privrednih struja, obezbijedi odgovarajući pravni okvir, podstakne harmonizaciju i osigura ujednačenost i primjenjivanje svih propisanih mehanizama. Takav proces neosporno ima određeno dejstvo na ostvarivanje trgovine između država članica, izaziva određene posljedice, promjene i prilagođavanja, koji se mogu tumačiti spram različitih mjerila.

Ipak, za potrebe ovog rada, akcenat tumačenja dejstva koji pravo konkurencije može imati na trgovinu između država članica EU biće uglavnom stavljen na pitanja koja se direktno tiču ostvarenja ideje unutrašnjeg tržišta, a koja u sebi integriše ideju slobodne konkurencije, putem koje se i ostvaruju svi privredni odnosi na slobodnom, unutrašnjem tržištu. Takav zadatak biće ostvaren posmatranjem pojedinačnih pojmova, pregledom pravnih izvora, istraživanjem sudske prakse, ali i predstavljanjem glavnih zapažanja u pogledu dosadašnjih dejstava i budućih izazova na ovom planu.

1. RAZUMIJEVANJE PRAVA KONKURENCIJE

U cilju potpunog razumijevanja uloge koju pravo konkurencije ima u ostvarivanje ideje unutrašnjeg tržišta Evropske unije, ali i motiva privredne sinergije koji stoji iza te uloge, potrebno je proučiti definiciju prava konkurencije i razlog kreiranja regulative na ovom polju. Polazeći od shvatanja same konkurencije kao procesa nadmetanja igrača u tržišnoj utakmici¹, odnosno težnje ka ostvarenju što većeg profita i zauzimanja što bolje pozicije na tržištu u odnosu na neposredne rivale², mnogi teoretičari u prvi plan definisanja pojma *prava konkurencije* polaze od ekonomskih određenja same konkurencije, pri čemu se podrazumijeva slobodna konkurencija na tržištu. Samim tim, definicija oblasti prava koja ima za cilj da štiti slobodnu konkurenciju mora se ogledati u zabrani određenih ponašanja privrednih subjekata koja mogu ograničiti, spriječiti ili narušiti slobodu konkurencije.

Neke od definicija prava konkurencije polaze od toga da ono predstavlja skup propisa koji treba da obezbijede da se konkurencija na tržištu ne narušava na način kojim se umanjuje društveno blagostanje.³ Prethodno potvrđuje i razumijevanje cilja prava konkurencije koji se ogleda u unapređenju ekonomske efikasnosti učesnika na tržištu i optimizaciji alokacije resursa kroz obezbjeđivanje slobodne konkurencije, kao i nastojanju da se zaštite mali tržišni učesnici i potrošači od neprijateljskih postupaka velikih i moćnih tržišnih učesnika koji dominiraju na tržištu i/li se međusobno sporazumijevaju i na taj način ograničavaju slobodnu konkurenciju na tržištu.⁴

Spram toga, uspješno implementiranje propisa prava konkurencije (ili politike zaštite konkurencije) preduslov je ostvarenja jedinstvenog i slobodnog tržišta, na kojem svi učesnici imaju jednaku šansu da predstavljaju svoju ponudu, prodaju robu i usluge, stupaju u privredne odnose i ostvaruju profit. Ideja slobodnog tržišta, kao jednog od glavnih ciljeva Evropske unije, time najviše dolazi do izražaja kod sprovođenja politike zaštite slobodne konkurencije, odnosno kroz regulativu EU na ovom polju, o čemu će biti više riječi u nastavku rada.

¹ Begović, Pavić, Popović, „Uvod u pravo konkurencije“, Beograd, 2019. godine, str. 11

² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l26109> pristupljeno: 1.5.2021.

³ Begović, Pavić, Popović, str. 23

⁴ Savić Božić Dijana, "Politika zaštite konkurencije u Evropskoj uniji", časopis "Poslovne studije", 2019. godina, broj 21-22, str. 215-224

2. USPOSTAVLJANJE I FUNKCIONISANJE UNUTRAŠNJEG, SLOBODNOG TRŽIŠTA

Ideja uspostavljanja jedinstvenog evropskog tržišta proteže se još od Rimskih ugovora i formiranja Evropske ekonomske zajednice, da bi oblik pod kojim danas poznajemo ostvarila kroz donošenje Jedinstvenog evropskog akta, koji je terminološki izmijenio dotadašnje *zajedničko tržište*, pojmom *unutrašnje tržište*, pod kojim se podrazumijeva prostor bez unutrašnjih granica, u kojem se sloboda kretanja robe, ljudi, usluga i kapitala osigurava u skladu sa odredbama evropskih ugovora.⁵ Pored propisa o osnovnim slobodama, unutrašnje tržište obuhvata i propise o konkurenciji i propise o usklađivanju prava, koji zajedno služe produbljenju integracije između privrednih subjekata.⁶

Ideja unutrašnjeg tržišta je prošla kroz određeni proces evolucije i razvoja do danas, na način da danas obuhvata mnogo širi opseg od onog koji je prvobitno podrazumijevala. Unutrašnje tržište je nastalo iz ideje stvaranja sinteze na jednom prostoru na kojem neće postojati unutrašnje granice i na kojem će četiri osnovne ekonomske slobode biti garantovane. Međutim, danas se čini da je unutrašnje tržište postalo mnogo više od toga, te da obuhvata cjelokupnu strukturu privrednih odnosa, koji nijesu isključivo ekonomske prirode, između učesnika na tržištu, a smatra se i da je spremno da razmatra prihvatanje vrijednosti koje dijele učesnici na tržištu, i to prvenstveno vrijednosti zaštite potrošača, zaštite životne sredine, poštovanja ljudskih prava (naročito radnika), rodne ravnopravnosti i generacijske kohezije.⁷

Budući da se središte rada odnosi na interakciju prava konkurencije i trgovine koja se ostvaruje između država članica, a što predstavlja glavnu komponentu unutrašnjeg tržišta, polazne tačke ove interakcije svakako da jesu odgovarajući pravni okvir na strani osiguravanja slobodne konkurencije, sa jedne strane, kao i postojanje privrednih interagovanja između tržišnih učesnika koji potiču sa područja različitih država članica, te će o tome pojedinačno biti više riječi. U tom cilju, tržište ćemo uopšteno razumjeti kao socijalni prostor na kojem se, u složenim privrednim odnosima, vrši razmjena proizvoda i usluga posredstvom novca.

⁵ Savković, „Pravo unutrašnjeg tržišta Evropske unije – privatnopravni aspekti“, Podgorica, 2019. godine, str. 25

⁶ Meškić, Samardžić, „Pravo Evropske unije I“, Sarajevo, 2012. godine, str. 289

⁷ Torino Raffaele, „Introduction to European Union Internal Market Law“, Rim, 2017. godine, str. 3

3. IZVORI PRAVA KONKURENCIJE U PRAVU EU

Primarni izvori prava Evropske unije jesu Ugovor o Evropskoj uniji i Ugovor o funkcionisanju Evropske unije, pa se tako među odredbama ovih ugovora nalaze i one koje čine pravni okvir regulisanja konkurencije na unutrašnjem tržištu Evropske unije. Još u uvodnom dijelu UFEU se propisuje da Unija ima isključivu nadležnost u utvrđivanju pravila konkurencije koja su neophodna za funkcionisanje unutrašnjeg tržišta.⁸ Pravo konkurencije se primjenjuje na cjelokupno unutrašnje tržište i ono je neposredno primjenjivo u svim državama članicama, a prema članovima 101 i 102 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije, ono se grubo može podijeliti na četiri oblasti:

- 1) Originarno pravo konkurencije prema čl. 101 i 102 UFEU;
- 2) Kontrolu fuzije;
- 3) Državnu pomoć prema čl. 106 I dalje UFEU;
- 4) Pravo javnih nabavki.⁹

Ugovorom o funkcionisanju Evropske unije se propisuje da su zabranjeni, kao nespojivi sa unutrašnjim tržištem, svi sporazumi između učesnika na tržištu, odluke udruženja učesnika na tržištu i usaglašene prakse koje mogu uticati na trgovinu između država članica, a koji za cilj ili posljedicu imaju sprečavanje, ograničavanje ili narušavanje konkurencije na unutrašnjem tržištu¹⁰, pri čemu se u nastavku definišu oblici i vrste sporazuma takve vrste.

Dalje se propisuje da se zabranjuje, kao nespojiva sa unutrašnjim tržištem, i svaka zloupotreba dominantnog položaja na unutrašnjem tržištu ili na njegovom značajnom dijelu od strane jednog ili više učesnika na tržištu, ukoliko može uticati na trgovinu između država članica. Pri tome, takva zloupotreba dominantnog položaja se može sastojati od neposrednog ili posrednog nametanja nepoštene kupovne ili prodajne cijene ili drugih nepoštenih uslova trgovine; ograničavanja proizvodnje, tržišta ili tehničkog razvoja na štetu potrošača; primjene različitih uslova na jednake poslove sa drugim stranama u trgovini, čime se oni dovode u nepovoljan položaj u odnosu na konkurenciju; kao i uslovljavanje zaključivanja ugovora

⁸ Čl. 3 UFEU

⁹ Meškić, Samardžić, str. 382

¹⁰ Član 101 UFEU

prihvatanjem dodatnih obaveza drugih strana koje po svojoj prirodi i trgovačkim običajima nemaju nikakvu vezu sa predmetom tih ugovora.¹¹ Kada su u pitanju odredbe koje se odnose na državnu pomoć, UFEU predviđa da će, ukoliko ugovorima nije drugačije predviđeno, biti nespojiva sa unutrašnjim tržištem svaka pomoć dodijeljena od strane države članice ili iz sredstava države u bilo kojem obliku, a koja narušava ili prijeti da naruši konkurenciju, dajući time prednost određenom privrednom društvu ili proizvodnji određene robe, a koja utiče na trgovinu između država članica¹², pri čemu se predviđaju i oni oblici pomoći koji se mogu smatrati spojivim sa unutrašnjim tržištem.

Pored UFEU i komunitarnog prava, u ostale izvore prava konkurencije spadaju: sekundarni izvori i sudska praksa. Sekundarni izvori podrazumijevaju uredbe, direktive i odluke, preporuke i mišljenja, a koje su Savjet i Komisija donijeli u cilju sprovođenja odredbi ugovora koje se odnose na pravo konkurencije.¹³ Kada je u pitanju mogućnost primjene nacionalnog prava, prema čl. 3 st. 1 Uredbe 1/2003, ono se primjenjuje paralelno sa pravom EU, pri čemu se st. 2 istog člana zabranjuje da ono bude strožije od od prava Unije, odnosno da zabrani djelovanja koja su po pravu Unije propisana kao dozvoljena.¹⁴

U dijelu regulacije prava konkurencije putem direktiva, prepoznatljive su direktive koje se odnose na oblast državne pomoći i nepravednog pravnog okvira konkurencije. Pri tome, direktive su obavezujuće za države članice spram rezultata koje one moraju postići u konkretnoj oblasti, ali ostavljaju državama članicama pravo izbora konkretne forme i metoda.¹⁵ Sudske odluke su obavezujuće u pojedinačnim slučajevima, dok preporuke i mišljenja nemaju obavezujuću snagu, već predstavljaju instrumente mekog prava. Ipak, u jednom od slučajeva vođenih pred Evropskim sudom pravde¹⁶, Sud je stao na stanovište da, bez obzira na to što preporuke nijesu obavezujući instrumenti, one ipak treba da budu uzete u

¹¹ Član 102 UFEU

¹² Član 107 UFEU

¹³ Savić Božić Dijana, str. 215-224

¹⁴ Meškić, Samardžić, str. 383

¹⁵ Lorenz Moritz, „*An introduction to EU Competition Law*“, Cambridge University Press, New York, 2013. str.

32

¹⁶ Case 322-88, *Salvatore Grimaldi v Fonds des maladies professionnelles*, 1989.

razmatranje od strane nacionalnih sudova prilikom interpretiranja odredbi nacionalnog prava koje su usvojene u cilju primjene prava Unije, što se odnosi i na pravo konkurencije.¹⁷

4. DEJSTVO PRAVA KONKURENCIJE NA TRGOVINU IZMEĐU DRŽAVA ČLANICA EU

Sada kada smo razumjeli termin prava konkurencije, definisali njegovu ulogu u ostvarivanju ideje unutrašnjeg tržišta EU i predstavili neke od glavnih izvora u kojima se pravo konkurencije EU ogleda, možemo se baviti pitanjem dejstva koje pravo konkurencije može ostvariti i ostvaruje na trgovinu između država članica. Najprije, pod privrednim djelovanjem se podrazumijeva svako djelovanje kojim se nude dobra i usluge na jednom tržištu¹⁸, pa pod tim treba i razumjeti trgovinu u smislu funkcionisanja unutrašnjeg tržišta.

Koncept "dejstva na trgovinu" je osnov za nadležnost utvrđivanja primjene prava konkurencije Evropske unije. Posebno, ovaj koncept je važan u novom sistemu primjene pravila, koji obavezuje nacionalne sudove i nadležne organe da primjenjuju pravo konkurencije EU povodom svih sporazuma i praksi koji mogu uticati na trgovinu između država članica.¹⁹ Pri tome, uslov da konkretno djelovanje, sporazum ili praksa mogu uticati na trgovinu između država članica, odnosi se podjednako na tumačenje čl. 101 i čl. 102 UFEU.

Koncept trgovine nije ograničen samo na tradicionalno razumijevanje prekogranične razmjene dobara i usluga, već obuhvata širi pojam koji pokriva sve prekogranične ekonomske aktivnosti, uključujući i nastanjenje. Uslov da mora postojati uticaj na trgovinu između EU država članica implicira na to da mora postojati uticaj na ostvarenje prekogranične ekonomske aktivnosti koji uključuje najmanje dvije države članice.²⁰ Dakle, djelovanje mora (objektivno) omogućiti ograničavanje trgovine, među najmanje dvije države članice.²¹

¹⁷ Lorenz Moritz, str. 33

¹⁸ Meškić, Samardžić, str. 383

¹⁹ <https://www.concurrences.com/en/dictionary/effect-on-trade-between-member-states-en> 10.5.2021.

²⁰ -II-

²¹ Meškić, Samardžić, str. 385

Kada je u pitanju čl. 101 UFEU, on se primjenjuje samo na sporazume, prakse i odluke koje “mogu uticati na trgovinu” između država članica.²² Pri tome, nije bitno da li je taj uticaj stvarni ili potencijalni, odnosno neposredan ili posredan, bitno je da se radi o značajnom uticaju na narušavanje trgovine između država članica.²³

Kako je to Sud pravde tumačio u jednom od slučajeva²⁴, do uticaja na trgovinu između država članica može doći kada su ispunjena tri kriterijuma. Prema odluci Suda u ovom slučaju, potrebno je da mora biti *moгуće predvidjeti, sa dovoljnim stepenom vjerovatnoće, a na osnovu niza objektivnih pravnih faktora*, da konkretni sporazum *može imati* direktni ili indirektni, stvarni ili potencijalni, *uticaj na način i obrazac trgovine* između država članica.

Ovakvo rezonovanje nam govori da subjektivna namjera da se ostvari uticaj na trgovinu nije neophodna kako bi se tumačilo da je do ostvarenja uticaja došlo. Štaviše, koncept uticaja na trgovinu je neutralan i nije potrebno da je došlo do ograničenja same trgovine, već se čl. 101 UFEU primjenjuje i u slučaju kada je neki restriktivni sporazum rezultirao u povećanju trgovine.²⁵ Dakle, dovoljno je da se narušavanje konkurencije može objektivno utvrditi, dok faktičko ograničavanje konkurencije nije potrebno.²⁶

Kada su u pitanju situacije u kojima dolazi do stvaranja zabranjenih sporazuma sa uticajem na trgovinu između država članica, pored zabranjenih sporazuma između privrednih društava, tu spadaju i odluke, odnosno postupci različitih udruženja poslovnih subjekata i prakse u kojima poslovni subjekti stvaraju koncentracije. Štaviše, čl. 101 UFEU se odnosi, ne samo na privredna društva, udruženja i trgovinske asocijacije, već i na državna preduzeća koja ostvaruju ekonomsku aktivnost. Čak i ograničavanje javne vlasti mogu potpasti pod oblast primjene člana 101, dokle god su uključeni u ostvarivanje aktivnosti ekonomske prirode.²⁷

Konkretno, pojavni oblici takvih ponašanja se mogu ogledati u direktnom ili indirektnom fiksiranju cijena kupovine/prodaje, nametanju drugih uslova trgovine, ograničavanju i kontroli proizvodnje, tržišta, investicija i tehničko-tehnološkog razvoja, u

²² Lorenz Moritz, str. 111

²³ Begović, Pavić, Popović, str. 184

²⁴ Case 56/65, *Societe Technique Miniere v Mashinenbau Ulm*, 1966.

²⁵ Lorenz Moritz, str. 112

²⁶ Meškić, Samardžić, str. 387

²⁷ Lorenz Moritz, str. 69

podjeli tržišta i resursa za proizvodnju, ali i u nametanju uslova koji nijesu istovrsni za iste transakcije sa različitim partnerima.²⁸ Prilikom ocjene narušavanja konkurencije, ističe se da ono mora biti *osjetno*, pri čemu se radi o nepisanom uslovu koji potpada pod tumačenje Suda pravde u svakom pojedinačnom slučaju, usljed čega Sud može uzeti u obzir veličinu ili značaj tržišta i prema tome odlučiti da postoji osjetnost narušavanja u konkretnom slučaju.

4.1. IZUZECI IZ ČL. 101 UFEU

Sporazumi ili prakse koji se mogu podvesti pod djelokrug člana 101 (1) UFEU ne moraju nužno biti nezakoniti. Tako, na primjer, član 101 (3) UFEU pruža pravni izuzetak od zabrane kartela i isključuje iz djelokruga člana 101 (1) UFEU sporazume koji ispunjavaju četiri, u Ugovoru navedena, uslova.

Kao što je poznato, glavni cilj prava konkurencije Evropske unije je zaštita konkurencije na tržištu kako bi se poboljšala dobrobit potrošača, a istovremeno u cilju garantovanja optimalne raspodjele resursa. Budući da neki od sporazuma koji ograničavaju konkurenciju mogu imati i određene efekte koji pozitivno utiču na konkurenciju na tržištu, od izuzetnog je značaja izbalansirati mogući pozitivan efekat takvog sporazuma sa onima koji na konkurenciju utiču na način koji je znatno ugrožava, ali i procijeniti neto efekat tog sporazuma. Na ovaj način, gore pomenuti cilj prava konkurencije EU može biti postignut osiguravanjem da ponašanje učesnika na tržištu, optimalno sa stanovišta politike konkurencije, ne bude okarakterisano kao nezakonito. Upravo se ovakav pristup ogleda u članu 101 (3) UFEU koji izričito navodi da pojedini “antikonkurentski” sporazumi mogu stvoriti značajne neto ekonomske benefite.²⁹

Prije stupanja na snagu Uredbe 1/2003, učesnik na tržištu koji je želio da se određeni sporazum izuzme iz djelokruga primjene člana 101 UFEU morao je sporazum prijaviti Komisiji i podnijeti zahtjev za pojedinačno izuzeće. Zapravo, do formiranja ovakve *politike izuzeća (BER)*³⁰ dovelo je usvajanje Uredbe br. 17³¹ koja je bila primjenjiva od strane

²⁸ Stojković Milica, "Pravo konkurencije u sudskoj praksi Evropske unije", Novi Sad, 2017. godine, str. 84

²⁹ Lorenz Moritz, str. 118

³⁰ BER - Block Exemption Regulation

Komisije kao tzv. inspektorna, uz odobrenje od strane Savjeta ministara. Ovakva politika je za cilj imala podsticaj učesnika na tržištu da se udružuju na način koji bi stvorio pozitivnu atmosferu na tržištu, a što bi odlučujuće uticalo na poboljšanje kvaliteta proizvoda i usluga posredstvom konkurencije.³² Dakle, jedino je Komisija imala ovlaštenje da ocijeni da li su ispunjeni svi kriterijumi za pojedinačno izuzeće sporazuma, odnosno da član 101 (1) UFEU proglasi neprimjenjivim.

Ovaj sistem obaveznog obavještanja Komisije o sporazumima zamijenjen je sistemom kolektivnog izuzeća putem kojeg se određuju sporazumi koje karakteriše to što pozitivni efekti premašuju negativne. Učesnici na tržištu uvidom u listu kolektivnih izuzeća jednostavno mogu uporediti svoj sporazum sa izuzetim sporazumima, te na taj način znati da li je poduhvat u koji će se potencijalno upustiti protivzakonit ili ne.

Pored toga, ovakav mehanizam sa sobom nosi znatno niže administrativne troškove, jer već jednom donijeta lista kolektivnih izuzeća manje opterećuje tijelo koje se bavi sprovođenjem propisa o zaštiti konkurencije u poređenju sa analiziranjem svakog sporazuma ponaosob.³³ U suštini, to znači da su sami učesnici na tržištu odgovorni za procjenu mjera koje treba preduzeti i primijeniti na tržištu – tzv. samovrednovanje (samoocjenjivanje), ali ih organi za zaštitu konkurencije u bilo kom trenutku mogu ispitati u svijetlu člana 101 UFEU, te spram toga izreći sankcije u slučaju bilo kakvog kršenja.³⁴

4.1.1. Obim primjene

Član 101 (3) UFEU se primjenjuje na sve vrste sporazuma za koje se utvrdi da krše član 101 (1) UFEU, bez obzira na to da li za cilj ili efekat imaju ograničenje konkurencije. Čak i one mjere koje se nazivaju “*hardcore*” ograničenjima mogu izbjeći zabranu iz člana 101 (1) UFEU:

³¹ Uredba Savjeta br. 17 od 6. februara 1962. godine; prva uredba koja je kroz članove 81 i 82 UEZ (sada članovi 101 i 102 UFEU) omogućila razvoj politike konkurencije u Evropskoj zajednici, a ujedno i pomogla širenju kulture konkurencije u Zajednici

³² Stojković Milica, str. 40

³³ Begović, Pavić, Popović, str. 66

³⁴ Lorenz Moritz, str. 119

*“... Sud smatra da, u principu, ne može postojati nijedna antikonkurentna praksa koja se, bez obzira na obim njenih efekata na određeno tržište, ne može izuzeti pod uslovom da su ispunjeni svi uslovi propisani u članu 101 (3) UFEU ...”*³⁵

4.1.2. Teret dokazivanja

Član 2 Uredbe 1/2003 propisuje da teret dokazivanja za primjenu člana 101 (3) UFEU leži na učesniku na tržištu koji želi da dokaže da je konkretni sporazum kompatibilan sa pravilima konkurencije EU. U tom slučaju, predmetni učesnik na tržištu mora dokazati da su ispunjena sva četiri uslova utvrđena u članu 101 (3) UFEU. Teret dokazivanja kršenja člana 101 (1) UFEU snosi organ ili strana koja navodi spornu povredu.³⁶

4.1.3. Primjena člana 101 (3) UFEU

Član 101 (3) UFEU se primjenjuje u slučaju kada sporazum ispunjava četiri kumulativna uslova, od kojih su prva dva formulisana pozitivno, a druga dva negativno. Shodno tome, sporazum mora ispuniti sljedeće kriterijume:

1. mora da doprinese poboljšanju proizvodnje ili distribucije robe ili doprinositi tehničkom ili ekonomskom napretku;
2. mora omogućiti potrošačima primjeren udio u ostvarenoj dobiti – u ovom kontekstu, dobit može biti bilo kakva privredna prednost, npr. sniženje cijena ili povećavanje kvaliteta;
3. ne smije nametati učesnicima na tržištu ograničenja konkurencije koja nisu neophodna za postizanje ovih ciljeva – konkretno, to znači da je ovdje neophodno ispitivanje proporcionalnosti. U suštini, potrebno je pružiti dokaz da je za ostvarenje određenog cilja bilo potrebno ograničiti konkurenciju, što dovodi do zaključka da ograničenje nema karakter neophodnog ukoliko je isti cilj mogao biti ostvaren mjerom koja u manjoj mjeri narušava konkurenciju;
4. ne smije pružiti učesnicima na tržištu mogućnost da eliminišu konkurenciju u pogledu značajnog dijela proizvoda o kojima je riječ – zapravo, cilj ove odredbe je da se

³⁵ Case T-17/93, *Matra Hachette v Commission*, 1994.

³⁶ Lorenz Moritz, str. 120

spriječi da se koordinisanim ponašanjem koje je izuzeto iz područja primjene isključi ostatak stvarne ili potencijalne konkurencije na određenom tržištu.^{37 38}

5. VEREENIGING VAN CEMENTHANDELAREN V COMMISSION³⁹

I u slučaju kada određeni sporazum za područje primjene ima samo jednu državu članicu, to ne znači da se njegove posljedice ne mogu osjetiti i u drugim državama.⁴⁰ Uticaj nekog sporazuma na trgovinu analizira se na način što se ispituju svi faktori koji nisu presudni sami po sebi.

Na primjer, stranke u slučaju Vereeniging – holandski proizvođači cementa - su zastupale stav da se preporučene cijene cementa ne odnose na izvoz, pa spram toga nema nikakvog uticaja na trgovinu. Naime, oni su postigli sporazum da cement ne prodaju učesnicima na tržištu u oblasti maloprodaje i veleprodaje koji nisu za to dobili ovlaštenje od strane udruženja. Stav poslovnog udruženja proizvođača cementa je bio da Evropska zajednica nije nadležna za procjenu njihovog kartelskog sporazuma na koji se odnosi pobijana odluka, iz razloga što je riječ o čisto nacionalnom kartelu, ograničenom na teritoriju Holandije, koji se ni na koji način ne primjenjuje na uvoz ili izvoz, pa shodno tome nema uticaja na obrasce trgovine između država članica.

S tim u vezi, posebno je naglašena činjenica da je ukupna proizvodnja cementa u Holandiji daleko od toga da zadovoljava potrebe holandske ekonomije, te da je ostavljena značajna potreba za uvozom, kao i da pored članova ovog udruženja, postoji veliki broj prodavaca cementa koji nisu njegov dio, pa da zbog toga ne postoji opasnost da će to imati uticaja na trgovinu unutar Zajednice. Nasuprot tome, poznato je da su svi sporazumi koji za cilj ili posljedicu imaju sprječavanje, ograničavanje ili narušavanje konkurencije nespojivi sa Ugovorom o funkcionisanju Evropske unije u slučaju kada mogu uticati na trgovinu između država članica. Dakle, sporazum koji se proteže na cijeloj teritoriji države članice po samoj

³⁷ Član 101 (3) UFEU

³⁸ Meškić, Samardžić, str. 388

³⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61972CJ0008&rid=1> 11.5.2021.

⁴⁰ Case 359/01, *British Sugar v. Commission*, 2004.

svojoj prirodi za posljedicu ima pojačavanje razdvajanja tržišta na nacionalnoj osnovi, čime se zadržava međusobna ekonomska penetracija, a UFEU upravo ima za svrhu da istu podstakne pored zaštite domaće proizvodnje. Konkretno, odredbe sporazuma koje su međusobno obavezujuće za članove udruženja, kao i zabrana preprodavcima koji nemaju ovlaštenje u vezi sa prodajom umnogome otežavaju proizvođačima ili prodavcima iz drugih država članica da uđu na holandsko tržište.⁴¹

Iz ovih razloga, logičan je i u potpunosti opravdan stav Suda pravde da prigovor udruženja proizvođača cementa protiv odluke Komisije, koja je našla povredu člana 101 UFEU, u ovom slučaju mora biti odbačen.

Iako je nesporno da se konkretni sporazum odnosi na teritoriju jedne države članice EU, tj. da ima uticaj na slobodnu trgovinu na teritoriji jedne od država članica, stav je Suda da ovakav sporazum ima efekat na zatvaranje nacionalnih tržišta, konkretno na podjelu unutrašnjeg tržišta EU. U krajnjem, u presudi se navodi da ovaj sporazum stvara ozbiljne barijere ulasku proizvođača cementa iz drugih država, tj. njihovih proizvoda na holandsko tržište, a time se očigledno narušava potencijalna konkurencija na unutrašnjem tržištu EU.

Neophodno je izvršiti analizu tržišnih uslova prije i nakon uvođenja ograničenja kako bi se došlo do zaključka da li ograničenje predstavlja pozitivan efekat na tržišnu utakmicu ili je, pak, riječ o negativnom učinku, pri čemu bi u obzir trebalo uzeti prirodu, potencijalne ili stvarne efekte, kao i cilj ili svrhu koji se nastoji postići.⁴² Međutim, pri tome je najvažnije utvrditi da li se radi o značajnom uticaju na narušavanje trgovine između država članica.

Upravo se tu vidi koliko je unutrašnje tržište EU važno za očuvanje vrijednosti svih evropskih institucija, a pogotovo sudstva EU. Takođe, ovdje je od velike važnosti i razgraničavanje nadležnosti iz razloga što će povrede konkurencije, koliko god one ozbiljne bile, potpadati pod nacionalno, a ne pod evropsko zakonodavstvo ako nemaju efekata na trgovinu između država članica.⁴³

⁴¹ Case 8/72, *Vereeniging van Cementhandelaren v. Commission of the European Communities*, 1972.

⁴² Pošćić, "Zabranjeni sporazumi u evropskom pravu tržišnog natjecanja", Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2010, str. 327

⁴³ Begović, Pavić, Popović, str. 184

6. SINERGIJA I IZAZOVI – KONKURENCIJA I TRGOVINA

Imajući u vidu gore pomenute činjenice, može se jasno zaključiti da slobodna konkurencija ima neosporan značaj za trgovinu na unutrašnjem tržištu Evropske unije, a samim tim i na njenu ekonomiju. Taj značaj se slikovito može uporediti sa značajem koji valjano sprovedena demokratija ima za politički sistem jedne države. Shodno tome, više je nego uočljiva sinergija između slobodne konkurencije i efikasnog djelovanja tržišnog mehanizma, a ujedno i trgovine. Ukoliko ne postoji efektivna konkurencija na tržištu, to će nesumnjivo dovesti do ozbiljnih posljedica po trgovinu, kao što su visoke cijene proizvoda ili usluga koje prati niži kvalitet, a jedan od najuočljivijih ishoda nedostatka konkurencije jeste sužavanje ili u krajnjem lišavanje izbora potrošača.

Ako se uzme u obzir složenost kojom se pravo konkurencije Evropske unije odlikuje u vremenu kada se trgovina i njeni raznovrsni oblici svakodnevno usavršavaju, očigledno je da proučavanje ove izrazito kompleksne i važne materije predstavlja izazov, kako za pravnike, tako i za mnoge druge profesije koje se njome bave. Naime, tehnička inteligencija je nesumnjivo itekako zainteresovana za regulaciju ove oblasti. Ono što je u središtu njihovih interesovanja svakako je dolazak do dominantnog položaja na tržištu, koji se ostvaruje putem inovacija, patenata, ali i racionalizacijom u proizvodnji.

Sa druge strane, u interesu pravnika i ekonomista je da utvrde koja je to granica koja se ne smije prelaziti kako ne bi došlo do narušavanja fer tržišnih odnosa, a neophodno je odrediti i odgovarajuće kaznene mjere za koncentracije, restriktivne sporazume, zloupotrebu dominantnog položaja, ali i sve ostale situacije koje mogu uzrokovati disbalans slobodne konkurencije, što ujedno sa sobom povlači i nepravilno funkcionisanje tržišnog mehanizma na određenom tržištu. Upravo se pravo konkurencije zalaže da svojim normama i propisima u što većoj mjeri otkloni kontinuirani sukob koji postoji između opštih društvenih interesa kojima se nastoji ostvariti društveno blagostanje i pojedinačnih interesa učesnika na tržištu, tj. privrednih subjekata koji, bio im to cilj ili ne, mogu otkloniti djelovanje zakona konkurencije stupanjem u međusobne sporazume ili nivoom svoje tržišne moći.⁴⁴

⁴⁴ Savić Božić Dijana, str. 222

ZAKLJUČAK

U ispunjenju zadatka zaštite slobodne konkurencije i obezbjeđenju uslova neophodnih za sprovođenje nesmetane i slobodne prekogranične trgovine na unutrašnjem tržištu, Evropska unija je dobijala više kritika koje su poticale od političkih, privrednih ili pravnih nosilaca ovog procesa.

Evropska Komisija i Sud pravde su u prošlosti često bili kritikovani zbog toga što nisu zauzeli dovoljno ekonomski rigorozan pristup primjeni odredbi i što su, umjesto toga, usvojili pristup baziran na formi. Takav pristup predstavljao je jednostavnu zabranu određenih sporazuma ili praksi, jer se pretpostavlja da su oni "antikurentski", bez ispitivanja njihovih stvarnih ili potencijalnih efekata u konkretnom slučaju.

Modernizacija je, sa druge strane, predstavljala prelazak na primjenu pravilnog pristupa zasnovanog na efektima, pri čemu se većina sporazuma i praksi sada ocjenjuje, ne prema njihovoj formi, već prema procjeni njihovih stvarnih ili potencijalnih efekata na konkurenciju u svim okolnostima slučaja u svijetlu ekonomske analize.⁴⁵

Pored toga, nailazilo se na pitanje jasne postave ciljeva koji se pravom konkurencije na nivou EU žele ostvariti, kao i njihovom prioritetnošću od strane EU institucija. Kao glavni od tih ciljeva, ističu se: *odnos konkurencije, efikasnost, blagostanje, tržišne slobode i sloboda konkurenata, struktura tržišta, pravednost i evropska integracija*. Pri tome, neka od istraživanja su pokazala nekonzistentnost u fokusu na iste ciljeve prilikom preuzimanja aktivnosti od strane EU institucija.

Konkretno, uočena je razlika između pažnje koju Evropska komisija i Evropski sud pravde posvećuju različitim ciljevima. Iako je tačno da kroz cjelokupnu svoju praksu tretiraju proces konkurencije i strukturu tržišta, uočljivo je da se po pitanju ostalih ciljeva ne prate u tolikoj mjeri, te da Komisija dodjeljuje veću vrijednost blagostanju i zaštiti konkurenata, kao i

⁴⁵ Jones Alison, Surfin Brenda, „*EU Competition Law – Text, Cases and Material*“, Oxford University Press, 2019. str. 54

tržišnim slobodama, ali manju vrijednost efikasnosti, za razliku od Suda. Čak i u pogledu procesa konkurencije, Komisija je samo upola posvećena tom cilju, u poređenju sa Sudom.⁴⁶

Takođe, problematizovalo se i pitanje pravednosti, tačnije, vođenje ovim principom u stvarnim aktivnostima EU institucija, pri čemu se ističe da je pitanje pravednosti više mjesta nalazilo u promociji EU aktivnosti na polju prava konkurencije, nego u stvarnim nastojanjima da pravednost bude jedan od kriterijuma koji odlučujuće utiču na politiku zaštite konkurencije.

Cijeneci cjelokupnu aktivnost evropskih institucija na polju zaštite prava konkurencije, ali uzimajući u obzir i zahtjeve koji su stavljeni pred EU institucije, mogu se naći opravdanja na strani EU. Ipak, uzevši u obzir i osjetljive privredne i ekonomske interese svih zainteresovanih strana, mogu se razumjeti i objektivno osmotriti sve kritike upućene EU. Njihov broj ukazuje na to da je oblast prava konkurencije jednako atraktivna na nacionalnom i evropskom nivou, te da je u stanju da podstakne dublje promišljanje pitanja unutrašnjeg tržišta, odnosa koji se na njemu uspostavljaju, ali i preduzimanje konkretnih koraka u cilju poboljšanja uslova privređivanja i prekogranične trgovine između država članica EU.

Sve ovo, naravno, obavezuje na kontinuirano praćenje razvoja evropske regulative i potreba unutrašnjeg tržišta, koji moraju biti u zajedničkom koraku kako bi ostvarili potpunu integraciju slobodne konkurencije na unutrašnjem tržištu i učinili da ona bude njegov element sinteze i neosporna komponenta.

⁴⁶ Stylianou Konstantinos, Iacovides Marios, *"The Goals of EU Competition Law - A Comprehensive Empirical Investigation"*, University of Leeds, University of Oxford, Swedish Competition Authority, 2020. str. 31

LITERATURA

1. Begović Boris, Pavić Vladimir, Popović Dušan, „*Uvod u pravo konkurencije*“, Beograd, 2019. godine;
2. Case 322-88, *Salvatore Grimaldi v Fonds des maladies professionnelles*, 1989.
3. Case 359/01, *British Sugar v. Commission*, 2004.
4. Case 56/65, *Societe Technique Miniere v Mashinenbau Ulm*, 1966.
5. Case 8/72, *Vereeniging van Cementhandelaren v. Commission of the European Communities*, 1972.
6. Case T-17/93, *Matra Hachette v Commission*, 1994.
7. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:126109>
8. <https://www.concurrences.com/en/dictionary/effect-on-trade-between-member-states-en>
9. Jones Alison, Surfin Brenda, „*EU Competition Law – Text, Cases and Material*“, Oxford University Press, 2019.
10. Lorenz Moritz, „*An introduction to EU Competition Law*“, Cambridge University Press, NewYork, 2013.
11. Meškić Zlatan, Samardžić Darko, „*Pravo Evropske unije I*“, Sarajevo, 2012. godine;
12. Pošćić Ana, „*Zabranjeni sporazumi u europskom pravu tržišnog natjecanja*“, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2010 godine;
13. Savić Božić Dijana, „*Politika zaštite konkurencije u Evropskoj uniji*“, časopis "Poslovne studije", 2019. godina, broj 21-22;
14. Savković Vladimir, „*Pravo unutrašnjeg tržišta Evropske unije – privatnopravni aspekti*“, Podgorica, 2019. godine;
15. Stojković Milica, „*Pravo konkurencije u sudskoj praksi Evropske unije*“, Novi Sad, 2017. godine;
16. Stylianou Konstantinos, Iacovides Marios, „*The Goals of EU Competition Law - A Comprehensive Empirical Investigation*“, University of Leeds, University of Oxford, Swedish Competition Authority, 2020.
17. Torino Raffaele, „*Introduction to European Union Internal Market Law*“, Rim, 2017. godine;
18. *Ugovor o funkcionisanju Evropske unije*.